

УДК 930.1+304.5

**Лучак Анна-Марія**

### **ИСТОРИЧНА НАРАЦІЯ ЯК ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У ПОШУКАХ КОНСЕНСУСУ**

*У статті автор прагне обґрунтувати потребу сучасної філософії історії у використанні феномену комунікації для обґрунтування соціальних процесів з точки зору їх ретроспективи. Комунікація як дискурс у соціальних мережах визначається основним доказом на користь актуальності повернення філософії історії від нарративного підходу до людини як учасника інтерсуб'єктивної взаємодії.*

**Ключові слова:** історичний нарратив, комунікація, дискурс.

**Лучак А.-М.**

### **ИСТОРИЧЕСКАЯ НАРРАЦИЯ КАК ИНТЕРСУБЪЕКТИВНАЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ПОИСКАХ КОНСЕНСУСА**

*В данной статье автор стремится обосновать необходимость современной философии истории в использовании феномена коммуникации для обоснования социальных процессов с точки зрения их ретроспективы. Коммуникация как дискурс в социальных сетях определяется основным доводом в пользу актуальности возвращения философии истории от нарративного подхода к человеку как участника интерсубъективного взаимодействия.*

**Ключевые слова:** исторический нарратив, коммуникация, дискурс.

**Luchak A.-M.**

### **THE HISTORICAL NARRATIVE AS INTERSUBJECTIVE INTERACTION IN SEARCH OF CONSENSUS**

*In this article, the author tries to expound the need for a modern philosophy of history to use the phenomenon of communication for the study of social processes in terms of their retrospective. Communication as a discourse on social networks is determined by the main argument in*

*favor of the return of the philosophy of history narrative approach to the person as a member of intersubjective interaction.*

**Keywords:** *historical narrative, communication, discourse.*

Теза про те, що людина є творцем історії, на перший погляд, має вигляд досить загальної, щоб не бути правильною. Методологія історії як науки віддає право бути сценаристом вже зіграної п'єси історикам – людям, які обізнані з манерами своєї епохи. Їхня об'єктивність сумнівна, пошуки правди забирають за собою сотні прочитаних сторінок. Історія є процес, який тягнеться з минулого в майбутнє і охоплює все буття людини. Вивчати минуле означає вивчати факти, зрозуміти його, згідно із сучасними тенденціями історії як науки, означає звернутися до історичного нарративу.

Чи є історія текстовою цілісністю? Історія не є текстом як формально-логічна структура з імпліцитним та експліцитним змістом. Сьогодні в емпіричному дослідженні історичної нарації використовують досягнення аналітичної філософії, і пошуки нарративістичної філософії (зокрема, постмодерністської, а саме деконструктивізму), і теорію літератури. Для інтерпретації історичної нарації особливо важливими є деякі результати нарративістичної рефлексії, що відкрили для цих досліджень нові перспективи, відсутні в аналітичній філософії. Є.Топольський пропонує звернути увагу на два підходи. Перший – відмова від трактування мови як нейтрального посередника (інструменту), що нібито дозволяло говорити (писати) про позамовну дійсність або, інакше кажучи, відображати цю дійсність. За такого трактування інтерес до мови, дискурсу, нарації, тексту опинявся на другому плані. Проте лінгвістичний поворот спрямував інтерес власне до мови та її проявів.

Лінгвістичний поворот змінив бачення мови як об'єкта досліджень. Мову (нарацію, дискурс, текст тощо) ми розуміємо вже не як інструмент, що уможливує «об'єктивний» опис реального світу, а як інструмент, необхідний для конструювання образів світу («можливих світів») [4, с. 24]. Відповідно, другою істотною новацією, що впливає з нарративістичної філософії (і чого бракувало філософії аналітичній), є тлумачення історичної нарації як певної текстуальної цілості, котру не можна звести до речень, що надаються до аналізу за допомогою логічного інстру-

ментарію. Тлумачення історичної нарації як текстової (наративної) цілості, що не розкладається на прості елементи, не порушуючи цієї цілості, дозволили поглянути на історичну нарацію цілком інакше, ніж дотепер.

Тлумачення історичної нарації як текстової (наративної) цілісності, що не розкладається на прості елементи не порушуючи цієї цілісності, відкрило чимало нових перспектив. Проте залишається проблема співвідношення історичної нарації з позатекстовою дійсністю.

Як стверджує М. Фуко, історія є дискурс – дійсність, що оточує людину як певна сила, що промовляє до неї, але не нею створена [5, с. 54]. З огляду на домінуючі тенденції сучасної філософії, можна припустити, що історія є комунікативний дискурс – дійсність як текст, що містить взаємозалежні судження деяких суб'єктів.

Для того, щоб розгорнути цю ідею, варто було б звернутися до першого з представників теорії комунікативістики, який розглянув еволюцію комунікації як соціального феномену, як історичний поступ.

«Ми переживаємо історичний момент взаємодії протилежних культур, а отже, мета «Галактика Гутенберга» – відстежити як змінюються форми досвіду, світогляду та самопрояву, спершу завдяки появі фонетичної абетки, а згодом завдяки друкові». Так Маршалл Мак-Люен окреслює основне завдання свого дослідження трансформації феномену комунікації в історії, стверджуючи, що історики прогавили революцію у формах думки й соціальної організації, спричинену введенням фонетичної абетки.

Згідно з культурними традиціями, із врахуванням чуттєвого сприйняття і системи алфавіту, Мак-Люен поділив країни та нації на два типи: аудіотактильні (Африка, Індія, Росія, Китай) та зорові (*nations of the eye*) (Північна Америка та Західна Європа). До племінної культури вчений відносив усну культуру епохи до Гутенберга, а також електронну культуру (радіо і телебачення), тобто ті засоби комунікації, які об'єднують людей. Писемну та друкарську традицію він вважав індивідуальною, оскільки ця форма комунікації не потребує взаємодії групи людей та спілкування між ними. Це твердження є досить суперечливим, оскільки саме електронні ЗМІ часто роблять людину приреченою на самотність. Мак-Люен не дожив до тих часів, коли телевізор для

кожного члена родини став нормою, і людина наодинці почала спілкуватися з «іконоскопом». Інтернет також породив новий тип самітників, які тікають у віртуальний світ.

У «Галактиці Гутенберга» Мак-Люен неодноразово виділяв характеристики, властиві певній традиції. Якщо їх уважно проаналізувати, то можна дійти неочікуваного висновку про те, що згідно з класифікацією Мак-Люена писемність та друк належать до візуальної культури, а телебачення – до слухової. Адже саме телебачення вчений описував як колективний, одночасний, магічний та мозаїчний засіб комунікації. За такою логікою Інтернет як засіб комунікації можна віднести до племінної усної культури.

Основною рисою акустичного простору є слух: він здійснює безпосередній, прямий та миттєвий зв'язок між тими, хто говорить, та тими, хто слухає, враховуючи те, що цей тип комунікації потребує участі та взаємодії. Мак-Люен вважав, що писемність, яка виникає з появою алфавіту, розділяє свідомість племінної людини аудіотактильної культури, доводячи її до шизофренії, і при цьому на перший план виступає візуальне сприйняття дійсності. Друкарська культура ще більше поглиблює цю кризу та одночасно сприяє розвитку націоналізму та індивідуалізму. Книги друкуються різними мовами, розвиваючи культуру своїх країн, національну самосвідомість. Водночас друкарська культура сприяє нерівності між людьми. Бідні та неграмотні не мають доступу до культурних цінностей, можливості стати не тільки лідерами, але й успішними професіоналами в багатьох сферах. Друкарська культура задає високий темп механізації та індустріалізації, а електронні медіа повертають нас до акустичного простору з його одночасністю.

«В електричному столітті, яке заступило друкарську та механічну еру останніх п'яти століть, ми подибуємо нові форми й структури взаємодії між людьми та людського самовияву, що, як і перше, мають «усну» форму, попри те що ситуаційні компоненти можуть бути невербальними. Такі перемини в моделі свідомості завжди гальмуються старими взірцями сприйняття» [2, с. 326].

Погляди Мак-Люена зазнали чимало критичних зауважень. Кітлер вважає цю теорію медіа такою, що заслуговує уваги, але «технологічний детермінізм» Мак-Люена є досить сумнівним, відсутній глибокий аналіз ролі суспільства в громадських

формаціях, у розвитку інформаційних технологій та засобів комунікації, і також не поділяє думку канадського теоретика про те, що середовище комунікації є продовженням людини (теза МакЛюена, вперше висловлена в «Галактиці Гутенберга» та обґрунтована у його праці «Медіа це послання: Перелік наслідків») [6, с. 251].

Проте загалом Мак-Люен значно розширює світ як систему, що складається із широкого списку засобів комунікації. З такої точки зору історична ретроспектива має вигляд динамічного перебігу міжлюдських відносин, де зміна засобу комунікації приводила до зміну суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що, в свою чергу, змінювало соціальний устрій та культуру. Сьогодні актуальною є ще одна революція свідомості, яку принесли в наше життя соціальні мережі.

Представники Торонтської школи визначили зміну парадигми комунікації як ознаку соціального поступу в історії. Появу соціальних мереж можна розглядати як ще одну зміну комунікативної парадигми. Євромайдан складно уявити без Facebook та Вконтакті. Facebook базується на основних засадах американського дискурсу – прозорості та свободі слова, проте, з огляду на його популярність в інших куточках світу, такі цінності не є чужими ні для німця, ні для китайця, ні для українця. До появи Facebook у віртуальному просторі не було платформ, де користувачі мушили підписуватися справжніми іменами. Розповсюджена анонімність часто мала неприємні наслідки. Інші типи масової комунікації до цих пір володіють консервативною рисою закритого дискурсу, що не дає простору для розвитку ідей та соціальних обговорень. Заступник держсекретаря з публічної дипломатії США Джеймс Гласмен у своєму виступі на «Саміті Альянсу молодіжних рухів» у 2008 році назвав явище комунікації в соціальних мережах «публічною дипломатією 2.0»: «Нові технології дають США суттєву перевагу над терористами. Колись я казав, що Аль-Каїда «їсть наш сніданок в Інтернеті». Це неактуально. Аль-Каїда з'явилася у Web 1.0. Зараз завдання Інтернету – інтерактивність та спілкування. Сам Інтернет стає середовищем громадянського суспільства 2.0. Тим часом Аль-Каїда далі дотримується культу смерті й ухиляється від дискусії та критик» [2, с. 396]. Гласмен вважає прагнення до політичної активності на Facebook зміною світового силового балансу.

Політична й соціальна активність в соцмережі ілюструє те, що експерт із зовнішньої політики Фарід Закарія у своїй праці «Постамериканський світ» називає «бунтом решти». У світі важелі впливу переходять до нетрадиційних сил і недержавних джерел влади, якими є групи на Facebook.

Теорія комунікації сьогодні може зіграти важливу роль у формуванні нових течій філософії історії. У час, коли соціальна дія прирівнюється до комунікативної дії в соціальних мережах формування нового інтерсуб'єктивного наративу історії видається досить актуальним. Звісно, з цим можна посперечатися, використовуючи філософію комунікації Ю. Габермаса, в якій дискурс як пошук консенсусу є більш повноцінним, ніж комунікативна дія [1, с. 89]. Але, як вже зазначав М. Фуко, «.. для комунікації типовішою є нераціональна риторика і просування інтересів, аніж свобода від панування і пошук консенсусу» [5, с. 141]. Теорія комунікації у філософії історії повинна поєднувати у формуванні нового історичного наративу й інші гуманітарні дисципліни, які б змогли врахувати кожен з важливих аспектів людини сучасної епохи: ірраціональність, замкнутість, технократичність, космополітичність та ін. Комунікація у філософії історії не відмовляється від текстуальності, а лише робить цю текстуальність об'єктивацією сфери суб'єкт-суб'єктивних відношень, які здійснюються в прагненні втечі від свободи (Е.Фромм) до віднайдення нового суспільства спершу в віртуальній моделі соцмережової спільноти, а потім – реалізація цієї моделі в реальному суспільстві.

### **Література:**

1. Габермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / Ю. Габермас // Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. – К. : Либідь, 1996. – С. 87–91.

2. Кіркпатрік Д. Ефект Facebook: Внутрішня історія компанії, що об'єднує світ / Дейвід Кіркпатрік ; пер. з англ. О. Стукало. – К. : Темпора, 2013. – 488 с.

3. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги / М. Мак-Люен, пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. – К. : Ніка-Центр, 2011. – 3-тє вид. – 392 с. – (Серія «Зміна парадигми»).

4. Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський, пер. з пол. Н. Гончаренко. – К. : «К.І.С.», 2012. – 400 с.

5. Флиhbьберг Бент. Хабермас и Фуко: мыслители для гражданского общества / Флиhbьберг Бент // Вопросы философии. – 2002. – № 2. – С. 137–157.

6. The Toronto School of Communication Theory: Interpretations, Extensions, Applications / Ed. R. Watson, M. Blondheim. – Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press, 2007. – 336 p.

7. Wiggershaus, R. The Frankfurt School: Its History, Theories, and Political Significance (Studies in Contemporary German Social Thought) // R. Wiggershaus. Trans. into Eng. M. Robertson. – Cambridge, MA: The MIT Press, 1995. – 788 p.